

Chefsjustitieombudsmannen
Claes Eklundh**Kritik mot en förhørsledare för att denne under ett förhör lät en person, som var misstänkt och häktad i det ärende som förhöret avsåg, i alltför stor omfattning ställa frågor till en annan i samma ärende misstänkt person**

Anmälan

I en anmälan till JO framförde AA klagomål mot kriminalinspektören BB, Polismyndigheten i Örebro län. Han uppgav bl.a. att BB i egenskap av förhørsledare vid ett förhör som hölls den 4 oktober 2000 tillät CC, som var häktad i ärendet, att agera förhørsledare och ställa frågor till DD som var misstänkt i samma ärende.

Protokollet från förhöret hade fogats till anmälan. I detta hade antecknats att förhöret var ett "konfrontationsförhör där CC får möjlighet att ställa frågor till DD".

Utredning

Ärendet remitterades till polismyndigheten för upplysningar och yttrande i följande hänseenden.

- a) Föregicks förhöret med CC den 4 oktober 2000 av några kontakter med förundersökningsledaren och, om så var fallet, vad avhandlades med avseende på det förestående förhöret?
- b) Hade förundersökningsledaren gett några direktiv för förhörets genomförande och, om så var fallet, vilka?
- c) Vem hade beslutat att DD skulle få närvara vid förhöret och att CC skulle få ställa frågor vid detta?
- d) Hur gick förhöret till?

Polismyndigheten (länspolismästaren Bengt Svensson) kom in med ett yttrande till vilket hade fogats upplysningar från förhørsledaren BB.

Bengt Svensson

Formerna för förhör

I RB 23 kap. 11 § regleras förundersökningsledarens ansvar för förhörets utformning och rätten att ställa frågor eller meddela sig med den hörde när vissa uppräknade kategorier personer tillåts vara närvarande.

Förhørsledaren uppger att han kontaktat CC:s ombud som varit förhindrad att närvara och inhämtat dennes medgivande att låta CC själv ställa frågor till DD. Förhørsledaren har vidare före förhöret varit i kontakt med förundersökningsledaren som informerats om CC:s önskemål och inte haft någon erinran. CC har sedan tillåtits framställa sina frågor direkt till DD. Av det utskrivna dialogförhöret framgår vem som ställt frågor, vilka frågor som ställts och de svar som lämnats.

Polismyndighetens bedömning

Polismyndigheten bedömer att handläggningen följt såväl rättegångsbalkens som förundersökningskungörelsens bestämmelser samt den vägledning som ges i det ovan nämnda referensmaterialet.

Utifrån generella utgångspunkter skulle den typ av förhör som nu genomförts möjligen kunna sägas påfordra något närmare direktiv från förundersökningsledaren om tillvägagångssätt och dokumentation.

Ärendet remitterades därefter till Åklagarmyndigheten i Västerås för upplysningar och yttrande i följande hänseenden.

- e) Föregicks förhöret med CC den 4 oktober 2000 av några kontakter med förhørsledaren och, om så var fallet, vad avhandlades med avseende på det förestående förhöret?
- f) Gav förundersökningsledaren några direktiv för förhörets genomförande och, om så var fallet, vilka?
- g) Vem beslutade att DD skulle få närvara vid förhöret och att CC skulle få ställa frågor vid detta?

Åklagarmyndigheten (överåklagaren EE) kom in med ett yttrande till vilket hade fogats ett yttrande från chefsåklagaren FF.

EE

Upplysningar och yttrande i ärendet har inhämtats från chefsåklagaren FF. När det gäller anmodan att lämna upplysningar hänvisar jag till hans yttrande. Utöver vad som framgår av yttrandet har FF tillagt att samma ordförande handlade målet vid häktningsförhandlingen som vid huvudförhandlingen samt att den kritik som riktades mot förhöret vid häktningsförhandlingen inte upprepades vid huvudförhandlingen. FF har vidare uppgivit att utredningen inte slutdelgivits enligt 23 kap. 18 § första stycket rättegångsbalken när CC:s försvarare begärde dels att få närvara vid förhör med DD, dels att vissa frågor skulle ställas till DD.

Enligt 23 kap. 18 § första stycket rättegångsbalken har den misstänkte och hans eller hennes försvarare rätt att ange den utredning de anser önskvärd. Av 23 kap. 18 § andra stycket rättegångsbalken följer att förhör eller annan utredning skall äga rum på begäran av den misstänkte eller dennes försvarare, om det kan antas vara av betydelse för utredningen. Vanligen finns det anledning för förundersökningsledaren att bifalla en sådan begäran om att en viss förundersökningsåtgärd skall vidtas (Se Ekelöf m.fl., Rättegång V, 7 ppl., s. 134 och Gullnäs m.fl., Rättegångsbalken I, Del 2, s. 23:67 f.).

Det har enligt min uppfattning inte framkommit något som ger anledning att ifrågasätta FF:s beslut om att vidta de av försvararen begärda förundersökningsåtgärderna, dvs. att vissa frågor skulle ställas till DD.

Rätten för olika personer att närvara vid förhör under förundersökningen regleras i 23 kap. 10 § rättegångsbalken. Av bestämmelsens andra stycke framgår att den misstänkte och dennes försvarare har rätt att närvara vid förhör som de påkallat enligt 23 kap. 18 § andra stycket rättegångsbalken. Denna närvarorätt är ovillkorlig (Se Ekelöf m.fl., Rättegång V, 7 uppl., s. 133 f., Gullnäs m.fl., Rättegångsbalken I, Del 2, s. 23:44 och Gärde, Nya rättegångsbalken, s. 301). I detta fall har framställan om utredningsåtgärderna inte gjorts efter det att utredningen slutdelgivits enligt 23 kap. 18 § första stycket rättegångsbalken. Försvararens framställan torde då inte vara att se som en begäran enligt 23 kap. 18 § andra stycket rättegångsbalken, varför en ovillkorlig rätt att närvara vid förhöret inte synes ha förelegat (Se JO 1965 s. 187–200, särskilt s. 198, Blomkvist, Försvararen, s. 30 och Ekelöf m.fl., Rättegång V, 7 uppl., s. 133 f. Se även TSA 1965 s. 84–94).

Det kan vara lämpligt att den misstänkte eller annan är närvarande vid förhör även i andra fall än när ett sådant förhör påkallats enligt 23 kap. 18 § andra stycket rättegångsbalken (Se SOU 1938:44 s. 289). Bestämmelsen i 23 kap. 10 § andra stycket rättegångsbalken ger således undersökningsledaren rätt att tillåta annan än förhörsvittne att närvara vid förhör. Av bestämmelsen följer också att den misstänktes försvarare får närvara vid förhör om det kan ske utan men för utredningen.

I största möjliga utsträckning bör en sådan framställan bifallas (Se JO 1965 s. 187–200, särskilt s. 199 och Blomkvist, Försvararen, s. 30). I praxis torde det vara mycket sällsynt att en begäran från försvararen om att närvara vid förhör avslås (Se Ekelöf m.fl., Rättegång V, 7 uppl., s. 134. Se även Blomkvist, Försvararen, s. 31). Undersökningsledaren kan delegera beslutanderätten enligt 23 kap. 10 § andra stycket rättegångsbalken till förhørsledaren (Se Gullnäs m.fl., Rättegångsbalken I, Del 2, s. 23:43).

I det aktuella fallet står det klart att FF beslutat om att CC skulle tillåtas närvara vid det aktuella förhöret med DD. Huruvida detta borde ha tillåtits är en bedömningsfråga där olika uppfattningar kan ha skäl för sig. Rättsläget angående när en framställan kan avslås synes vidare vara något oklart. Begäran om att närvara vid det aktuella förhöret har framställts av en misstänkt i syfte att denne skulle kunna tillvarata sin rätt. En sådan begäran bör i största möjliga utsträckning bifallas (Se JO 1965 s. 187–200, särskilt s. 199). Om det finns skäl att tro att annan misstänkt i målet (medmisstänkt) skulle bli lidande av att framställan bifallas bör den misstänkte, enligt min mening, inte tillåtas att närvara vid förhöret. Detta gäller under förutsättning att det kan förväntas att den medmisstänktes intresse av att begäran avslås överväger den misstänktes intresse av att närvara vid förhöret för att kunna tillvarata sin rätt. Det kan också av andra skäl än det nämnda finnas anledning att avslå en begäran från misstänkt om att få närvara vid förhör. Även i dessa fall måste de motstående intressena överväga den misstänktes intresse att närvara för att kunna tillvarata sin rätt. Det kan i detta sammanhang noteras att det inte är möjligt att neka misstänkt att närvara vid förhör som påkallats enligt 23 kap. 18 § andra stycket rättegångsbalken. Detta måste beaktas vid prövningen. I det aktuella fallet har FF följt huvudregeln och bifallit den misstänktes begäran. Enligt min mening ger vad som framkommit i ärendet inte belägg för att FF inte haft fog för beslutet att tillåta CC att närvara vid förhöret.

Är den misstänkte närvarande vid förhör får han eller hon, enligt 23 kap. 11 § rättegångsbalken, framställa frågor till den som hörs i den ordning som undersökningsledaren bestämmer. Förhørsledaren i det aktuella ärendet synes mena att han klargjort för FF att hans tanke var att förhöret skulle genomföras på så sätt att CC direkt fick ställa frågor till DD. Förhørsledaren har uppfattat att FF givit sin tillåtelse till att förhöret genomfördes på detta sätt. FF har å sin sida uppgivit att han inte uppfattat att förhørsledaren avsåg att hålla förhöret på detta sätt, utan att tanken var att CC skulle ställa sina frågor genom förhørsledaren. Det var också FF:s

uppfattning att förhöret skulle ske på detta sätt. FF har inte kunnat erinra sig vad som mer i detalj sades vid samtalet med förhørsledaren.

De uppgifter som lämnats av FF och förhørsledaren är enligt min mening sådana att det inte blivit klarlagt att FF med full insikt beslutat att CC skulle tillåtas att ställa sina frågor direkt till DD vid förhöret. Att förhöret kommit att ske på det sättet att CC direkt ställde frågor till DD, och att förhöret således inte hållits i enlighet med förundersökningsledarens intentioner, synes ha berott på ett missförstånd mellan FF och förhørsledaren. Jag anser att det ålegat de inblandade, och i synnerhet FF, att tillse att korrekt information lämnas, att denna uppfattas på ett riktigt sätt och att direktiv uppfattas på ett riktigt sätt av förhørsledaren. Det har emellertid, som jag ser det, inte framkommit sådana uppgifter som ger anledning att klandra vare sig FF eller förhørsledaren för det missförstånd som synes ha uppkommit.

När det rent allmänt gäller i vilka situationer en misstänkt bör ges möjlighet att direkt ställa frågor till den hörde så förefaller detta spørsmål endast sparsamt ha behandlats i doktrinen. Huvudregel är självfallet att det är förhørsledaren som bör ställa frågorna. I vilka situationer det finns anledning till avsteg från denna huvudregel får betecknas som oklart (Se Blomkvist, Försvaren, s. 31, Bring m.fl., Förhör, s. 74 f., Ekelöf m.fl., Rättegång V, 7 uppl., s. 132 f., Gullnäs m.fl., Rättegångsbalken I, Del 2, s. 23:46a–23:47 och Gärde, Nya rättegångsbalken, s. 302). Enligt min mening finns det generellt anledning till försiktighet med att tillåta en misstänkt att ställa frågor direkt till den hörde.

Av ordalydelsen i 23 kap. 11 § rättegångsbalken framgår att det är undersökningsledaren som skall besluta om formerna för förhöret. Med hänsyn till de uttalanden som gjorts i litteraturen förefaller det dock vara förhørsledaren som normalt beslutar i frågan (Se Blomkvist, Försvaren, s. 31, Bring m.fl., Förhör, s. 74, Gullnäs m.fl., Rättegångsbalken I, Del 2, s. 23:46a–23:47 och Gärde, Nya rättegångsbalken, s. 302). Den rättsliga grunden för en sådan ordning är inte helt klar. Ordningen torde emellertid kunna motiveras med att undersökningsledaren normalt får anses ha delegerat sin beslutanderätt till förhørsledaren om frågan inte berörs särskilt eller på annat sätt avgjorts. Om FF i detta fall hade överlåtit bestämmanderätten rörande de närmare formerna för förhöret till förhørsledaren kan jag, mot nämnda bakgrund, inte se att ett sådant beslut kan kritiseras. Detta förutsatt att frågan inte konkret hade avhandlats vid kontakten mellan FF och förhørsledaren.

Jag gör således sammanfattningsvis den bedömningen att det inte finns anledning att rikta någon kritik mot FF:s handläggning av ärendet.

I ett beslut den 25 januari 2002 anförde *chefsJO Eklundh* bl.a. följande.

Bedömning

Bestämmelser om rätten att närvara vid förhör finns i 23 kap. 10 § rättegångsbalken (RB). Enligt första stycket skall om möjligt ett av undersökningsledaren anmodat trovärdigt vittne närvara. Enligt paragrafens andra stycke har undersökningsledaren vidare en generell rätt att bestämma att också någon annan än ett vittne får vara närvarande vid ett förhör. Den misstänkte och hans försvarare har en ovillkorlig rätt att närvara vid sådana förhör som påkallats med stöd av 23 kap. 18 § andra stycket RB. Enligt detta lagrum skall på begäran av den misstänkte eller hans försvarare förhör eller annan utredning äga rum, om detta kan antas vara av betydelse för undersökningen. Vidare får försvararen också i andra fall närvara vid förhör om det kan ske utan men för utredningen.

Om den misstänkte eller hans försvarare är närvarande vid ett förhör, får han enligt 23 kap. 11 § RB i den ordning undersökningsledaren bestämmer framställa frågor till den som hörs.

Av utredningen framgår att den misstänkte vid tidpunkten för framställningen om förhöret med DD inte på det sätt som anges i 23 kap. 18 § första stycket RB hade underrättats om sin rätt att ta del av vad som hade förekommit vid utredningen och att framföra önskemål och synpunkter med anledning av denna (s.k. slutdelgivning). JO har i ett tidigare ärende gett uttryck för uppfattningen att rätten för den misstänkte och hans försvarare att påkalla utredningsåtgärder med stöd av 23 kap. 18 § andra stycket inträder först i och med slutdelgivningen (JO 1965 s. 198). Också andra uppfattningar har emellertid framförts i denna fråga (se Fitger, Rättegångsbalken del 2, s. 23:44 med där gjorda hänvisningar).

Mot bakgrund av vad som kommit fram i ärendet finner jag inte anledning att göra något uttalande med anledning av FF:s beslut att CC skulle tillåtas närvara vid förhöret med DD och framställa frågor till denne.

Det finns däremot skäl att behandla frågan om det sätt på vilket förhöret kom att genomföras. I protokollet anges CC som förhörsperson. Av förhörsutskriften framgår emellertid att förhöret till stor del genomfördes på så sätt att CC ställde frågor direkt till DD. Sammanlagt framställde CC ett trettiotal frågor till DD under den del av förhöret som redovisas i dialogform i förhörsutskriften. Också förhørsledaren BB ställde ett antal frågor till DD. Han riktade däremot endast någon enstaka fråga till CC.

Förhørsledaren har det fulla ansvaret för genomförandet av förhöret. Han skall därvid bl.a. se till att det inte förekommer några sådana otillbörliga åtgärder som anges i 23 kap. 12 § RB. Ett förhör måste självfallet genomföras på ett sådant sätt att förhørsledaren inte förlorar kontrollen över vad som förekommer vid detta. Jag delar åklagarmyndighetens uppfattning att det generellt finns anledning till försiktighet med att tillåta en misstänkt att ställa frågor direkt till den hörde. Frågor från den misstänkte bör i stället som huvudregel framställas genom förhørsledaren. Det får självfallet under inga omständigheter förekomma att förhørsledarskapet i praktiken helt eller delvis utövas av den misstänkte. Enligt min mening tilläts CC vid förhöret framställa frågor till DD i en omfattning som inte står i överensstämmelse med vad som får anses ha varit lagstiftarens avsikt med bestämmelsen i 23 kap. 11 § RB. Eftersom syftet med förhöret inte var att inhämta uppgifter från CC och det därför ställdes endast någon enstaka fråga till denne, var det vidare missvisande att i protokollet ange CC som förhörsperson.

FF har under utredningen uppgett att han var av den uppfattningen att CC skulle ställa sina frågor genom förhørsledaren. BB har i sin tur uppgett att han fått den uppfattningen att han hade fått FF:s tillåtelse att genomföra förhöret på det sätt som skedde. Meningarna om vad som avhandlades mellan förundersökningsledaren och förhørsledaren före förhöret går således isär. Det finns inte någon anledning att anta att ytterligare utredningsåtgärder skulle kunna bringa klarhet i saken. Jag lämnar därför denna fråga.